

Scientific novelty. In Ukrainian scientific discourse, photogrammetry is traditionally considered as part of the specialties «Geodesy and Land Management» and «Earth Sciences». The possibilities of photogrammetry are offered for use in the educational process of the «Audiovisual Art» speciality. The European experiment concerning the use of photogrammetry for the preservation of cultural heritage is being revised.

The practical significance of this research resides in the beginning of the project to digitize cultural monuments in the city of Kharkiv, in particular the sculptures of KatibMamedov.

Key words: cultural heritage, photogrammetry, sculpture, 3D model, digitization.

Надійшла до редакції 10.05.2023 р.

УДК 725.94:711.01(477.8)

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ КОНОТАЦІЇ В ПАМ'ЯТНИКАХ І МЕМОРІАЛАХ УКРАЇНИ 2000–2021 РР.

Єфімова Анна Вікторівна – кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри менеджменту мистецтва,

Львівська національна академія мистецтв, м. Львів
провідний фахівець із виставкової діяльності ЛНАМ

<https://orcid.org/0000-0001-6452-9497>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.736>

a.yefimova@lnam.edu.ua

Гончарук Олександр Віталійович – кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри скульптури,

Львівська національна академія мистецтв, м. Львів

<https://orcid.org/0000-0002-4516-9518>

o.honcharuk@lnam.edu.ua

Зосереджено увагу на питаннях ретрансляції культурної пам'яті, втіленої у меморіальних мистецьких об'єктах у публічному просторі. Досліджено історичні події, постаті чи ідеї, що опинилися у фокусі суспільного інтересу і отримали втілення у скульптурних пам'ятниках і меморіальних комплексах у період 2000–2021 рр. як формах фіксації колективної культурної пам'яті. Останнє двадцятиліття вважаємо актуальним для вивчення з огляду на суспільно-політичні події та стрімку динаміку мистецьких процесів, зокрема у площині комеморацийних художніх практик у просторі міста. Дана проблематика не отримала належного місця у науковому дискурсі, а її комплексне вивчення є вкрай важливим у контексті драматичних подій сучасної російсько-української війни. Увагу акцентовано на формальних, стилістичних та концептуальних підходах до реалізації меморіальних арт-об'єктів у різних містах України, досліджено репрезентативні зразки, на основі яких простежуємо ці тенденції, серед яких наслідування радянської монументальної естетики у пам'ятниках національним героям та подіям, еkleктизм, мілітарну тенденцію з тяжінням до надмірного реалізму, стихійність та «кітчевість» появи нових «місць пам'яті», новаторські концептуальні рішення. Встановлено, що осмислення попереднього досвіду дасть змогу виокремити ключові вектори того, якими повинні бути нові напрями роботи з колективною пам'яттю в публічному просторі і в яких, суголосних часу, художніх формах вона може бути втілена.

Ключові слова: пам'ятники, меморіали, скульптура, публічний простір, сучасне мистецтво, культурна пам'ять, арт-об'єкт, художні практики, реалізм, українське мистецтво.

Постановка проблеми. Пам'ятники та меморіали можуть відображати цінності, важливі історії та низку суспільно-політичних ідеалів; вони служать нагадуванням про те, що історія не лише на сторінках книг, але й всюди навколо нас. Відтак пропонується тематика є актуальною в українському контексті, де пам'ятники і меморіали в публічному просторі становлять особливий інтерес для досліджень із позицій культурології та мистецтвознавства. За останні два десятиліття частішають дискусії щодо спорудження великої кількості пам'ятників, їх художніх якостей, культурно-символічних аспектів та історичної доцільності. Особливо гостро це питання постає зараз, в обставинах російсько-української війни, коли щоденно стикаємося з трагічними подіями, небаченими до цього людськими втратами, з'являються нові місця пам'яті, з якими в майбутньому доведеться працювати. Щоб належним чином вшанувати пам'ять новітніх героїв та драматичних подій нашої історії, важливо знайти нові, якісні форми фіксації колективної пам'яті в публічному просторі. Першим кроком тут є дослідження попереднього досвіду та кращих світових практик, що в подальшому дасть змогу сформулювати певне теоретичне підґрунтя для роботи з пам'яттю та історичною травмою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема культурної пам'яті вже давно стала об'єктом зацікавлення науковців різних сфер. Її дослідження найчастіше мають міждисциплінарний характер та розкривають широкий діапазон проблем. Однак у межах даної статті звертаємось до тих

напрацьовань, де тематика розкрита в контексті втілення колективної пам'яті в мистецьких об'єктах, символічного маркування міського ландшафту та культурно-історичних сенсів які транслюють у публічний простір. Серед таких досліджень важливим є фундаментальна праця А. Ассман [1], де авторка розкриває різні культуротворчі та мистецькі аспекти культурної пам'яті; публікація О. Набок [2], що досліджує аспект маркування пам'ятником простору, на який поширюється певна культурна традиція; А. Киридона [3], який порушує питання понятійно-категоріального апарату студій пам'яті як нового дослідницького напрямку та ін. Однак з огляду на хронологічні рамки в Україні не знаходимо досліджень цієї проблематики власне з позицій культурології та мистецтвознавства, що і визначає наукову новизну даної статті.

Відтак дана наукова розвідка має на меті дослідити культурно-історичні конотації в пам'ятниках та меморіали України останнього двадцятиліття як основних формах комемораційних мистецьких практик у публічному просторі, окреслити їх художні особливості, простежити певні закономірності та тенденції з фокусом на соціальний контекст.

Виклад основного матеріалу. Під впливом культурних трансформацій межі ХХ–ХХІ ст. у світі переосмислюється і по-новому інтерпретується проблема культурної пам'яті, втілена у мистецьких творах. Починаючи з 1970-х років простежується тенденція повернення мистецтва до теми пам'яті. Митці почали розвивати нові показові форми мистецтва як пам'яті. Першими з проблемами колективної пам'яті почали працювати західнонімецькі художники, що розвинули концепцію контрмонумента (альтернативної форми меморіалу), апелюючи здебільшого до травматичної проблематики Голокосту. Художники, серед яких Сол Левіт, Йоган Герц, Хортс Хохайзель, Гунтер Демніг, Пітер Айзенман та ін. пропонують у публічному просторі багатозначні меморіальні об'єкти, звернені проти самих себе: «зникаючі, невидимі, мобільні та інколи навіть потворні, які не документують вольовий акт пригадування, що долає смерть, а підводять баланс масштабам втрати» [1; 377]. Відтак, концепція контрмонумента, яку розвинув та утвердив Джейс Янг ще у 1980-х роках, суттєво вплинула підхід до меморіальних об'єктів у публічному просторі в культурі Західної Європи та США і є актуальною до сьогодні. В той же час, дослідниця комеморативних практик А. Ассман стверджує, що тенденція зацікавлення художників тематикою культурної пам'яті досі не досягла кульмінації [1; 376], що дає підстави замислитись, як це захоплення пам'яттю розвиватиметься надалі і в яких ще художніх образах може втілитись. Через довготривалу ізоляцію і потужний вплив радянського монументального мистецтва, в Україну ці явища і процеси почали проникати з суттєвим запізненням.

На початку 2000-х рр. в українських пам'ятниках та меморіалах досить виразно продовжується розпочатий у 1990-х курс на утвердження національної ідентичності у новоствореній державі. У великих містах з'являється чимала кількість пам'ятників визначним історичним подіям та знаковим постатям. До прикладу, скульптури Майдану Незалежності, пам'ятники засновникам Києва 2000 р., Лесю Курбасу 2002 р., В. Чорноволу 2006 р. у Києві та ін. У них простежуємо фігуративні рішення, експресивну динаміку та своєрідний еkleктизм, що притаманний скульптурній стилістиці початку нульових.

Разом із тим, виразно окреслилася тенденція наслідування радянської монументальної естетики у пам'ятниках героям національно-визвольної боротьби, що викликає культурний парадокс. Так, у Львові, Івано-Франківську та Тернополі протягом 2008-2009 рр. З'явилися практично тиражовані пам'ятники С. Бандері, що асоціативно апелюють до кращих зразків «вождів» монументальної пропаганди. Тут виникає певний культурно-історичний конфлікт у сприйнятті таких об'єктів, які ще роками транслюватимуть тоталітарну естетику при цьому увіковічнюючи українських національних героїв.

Водночас у великих містах помічаємо символічне маркування міського простору пам'ятниками, що апелюють до мультикультурного, локального контексту. За своїми художніми якостями ці об'єкти в більшості наслідують стилістику європейської міської скульптури: позбавлені постаменту та співмірні людині, іноді з елементами іронії та шаржу, вони часто спрямовані на взаємодію з глядачем (жанрові скульптури Одеси, Львова, Харкова, Києва, міні-скульптури Ужгорода та ін.). Проте, часто трапляються й досить непрофесійні «кітчеві» зразки. Загалом міські скульптури найчастіше позбавлені складного змісту, а втілюють собою культурних діячів різних історичних періодів, персонажів або символи локального фольклору, літературних творів, легенд тощо. Разом із тим, вони відіграють важливу участь у формуванні міської ідентичності та символічного маркування простору, стають популярними туристичними локаціями. Це теж свого роду меморіальні об'єкти, що транслюють у соціум певні культурно-історичні сенси і є доступними для сприйняття широким загалом. Тому важливо не нівелювати їх комемораційну функцію і усвідомлювати, що їх поява у публічному просторі не може бути стихійною. Адже досить часто встановлення такої скульптури є приватною ініціативою або комерційним проектом.

Ще однією виразною культурною тенденцією 2000-х р. є своєрідна «пам'ятникоманія», коли з великою інтенсивністю з'являються численні постаменти, дискусійні за формою і змістом. До

прикладу, парадоксальна ситуація виникла у Львові у 2019 р.: коли до однієї пам'ятної дати – 100-річчя ЗУНР у місті одночасно з'явилося два повноцінних меморіальних об'єкти, що вшановують героїв Західноукраїнської Народної Республіки та Української Галицької Армії. Це викликало значне обурення громадськості, зокрема у культурно-мистецькому середовищі. Однак, ще більший резонанс спровокував скандальний пам'ятник К. Моцарту 2021 р., що можна віднести і до попередньої категорії. Ця нетипова для Львова скульптура авторства віденського митця С. Швайкерта, присвячена сину відомого композитора Вольфганга Амадея Моцарта, який певний час проживав у Львові. Об'єкт подаровано місту та встановлено без попередніх громадський обговорень. Оминаючи питання художньої якості, цікавим у даному випадку є саме культурно-символічний аспект цього пам'ятника, встановленого на площі, що увічне пам'ять про українського поета Є. Маланюка. Власне такий конфлікт історичних конотацій цього простору став однією з причин палких дискусій, адже багатьом логічним видавалося оголосити конкурс та встановити тут пам'ятник на честь українського поета. В той же час, прихильники Моцарта стверджували, що контекст простору враховано, оскільки поруч знаходиться філармонія, консерваторія і ця скульптура сприятиме актуалізації тут музичного життя [4]. Сама ж ситуація привернула увагу як фахової спільноти, так і широкого загалу до важливих питань щодо місця сучасного мистецтва в просторі міста.

Разом із тим, на початку 2010-х років в Україні почали споруджувались масштабні меморіальні комплекси, в яких можемо простежити виразний акцент на символічні конотації та більш ретельний концептуальний підхід до роботи з травматичними досвідами минулого. Репрезентативними прикладами можуть слугувати меморіал пам'яті жертв Голодомору у Києві 2010 р. чи пам'ятник розстріляним професорам у Львові 2011 р. Проте, після початку зламних подій української історії 2014 р. стали більш помітними трансформації художньо-меморіальних підходів і пошуки нових форм трансляції культурної пам'яті в публічному просторі, переважно молодим поколінням художників.

Революція Гідності та початок військових дій на Сході України супроводжувались трагічними наслідками з численними людськими жертвами, що знайшло своє відображення у роботі з пам'яттю. Першим прикладом може слугувати тимчасовий меморіальний арт-об'єкт глибокого концептуального змісту, який встановлено у листопаді 2014 р., навпроти Львівської ОДА та приурочено річниці подій на Майдані. Це був прозорий скляний куб, розміром 1 м³, наповнений бруківкою як символом свободи і масових протестів. Об'єкт апелював до свідомості громадян, до їхнього трактування громадянського суспільства та себе в ньому, нагадування про військове brutальне та злочинне втручання у мирні протести під час революційних подій. Також показовим у цьому контексті є концептуальний меморіал Героям Небесної сотні в Івано-Франківську 2016 р., авторства молодих художників, випускників Львівської національної академії мистецтв В. та Ю. Семків. У цьому ж році у Львові з'явився ще один приклад альтернативних підходів до роботи з пам'яттю – проект «Простір синагог», інсталяція «Увіковічення», що складається з тридцяти дев'яти кам'яних стел, на частині з яких розміщено цитати та фотографії, що актуалізують пам'ять про життя єврейської громади в місті до та після Голокосту. Поруч, де розташовувалась Велика міська синагога, світлими кам'яними плитами вимощено площу з нанесеними контурами першого плану синагоги [5]. Символічним за формою та змістом є також пам'ятний знак жертвам Голокосту в Ужгороді 2016 р. Загалом, хоча подібні об'єкти є не надто поширеним явищем, їх поява засвідчує позитивні зрушення у розвитку художньо-меморіальних практик у публічному просторі останнього десятиліття.

Паралельно з цим, після 2014 р. у багатьох містах України окреслилися і виразно мілітарна тенденція у пам'ятниках, що вшановують полеглих воїнів АТО/ОСС. Це найчастіше надмірно реалістичні композиції, що зображають військових в амуніції та зі зброєю в руках, часто на постаменті та на тлі символічного архітектурного елементу. Такі зразки знаходимо у Кривому розі (2016 р.), Черкасах (2020 р.), Житомирі (2021 р.) та ін. Також при дорогах, у малих містах з'явилося чимало пам'ятних знаків, стел, хрестів, меморіальних таблиць, що увічнюють пам'ять полеглих військових і трагічних подій та беруть участь у символічному маркуванні простору. Загалом, у цьому контексті варто звернути увагу на символічний потенціал спонтанних місць пам'яті, які ще протягом багатьох десятиріч транслюватимуть певні історичні сенси [2]. Особливо актуальною ця проблематика стає зараз, в умовах повномасштабної війни, коли кількість травматичних «місць пам'яті» зростає з кожним днем і виникає потреба їх фіксації, маркування з метою увіковічення.

Окремо варто наголосити, що принципово новий підхід до роботи з культурно-історичною пам'яттю в публічному просторі та звернення до західних концепцій конрмонументу вже демонструють ряд меморіальних комплексів останніх п'яти років (як реалізованих, так і запланованих проєктів). Показовим є великий архітектурний Меморіал Героям небесної сотні у Львові 2019 р., як символічний простір пам'яті, рефлексій та переосмислення, в якому глядач є невід'ємною частиною контексту.

Подібними за змістом є і проекти меморіалів Героям Небесної Сотні у Києві (2018 р.) та Рівному (2020 р.), які наразі не реалізовані. Доволі сучасне вирішення має меморіал пам'яті загиблим киянам-учасникам АТО/ООС у Києві 2021 р., що є, мабуть, останнім пам'ятником, встановленим до повномасштабного вторгнення. Також, промовистим експериментом у контексті роботи з пам'яттю та історичною травмою стала інсталяція відомої художниці М. Абрамович «Стіна плачу», реалізована у меморіальному комплексі жертв Голокосту «Бабин Яр» у Києві до 80-тиріччя трагедії. Стіна, довжиною 40 м і висотою 3 м, що відсилає до Стіни плачу в Єрусалимі, складається з українського антрациту та кристалів гірського кварцу, привезених із Бразилії. Однак саме таке художнє рішення також породило чимало дискусій в середовищі істориків та арт-критиків [6]. Відтак простежуємо, що в останні роки в Україні посилюється інтерес до концептуальних меморіальних практик, який важливо актуалізувати надалі та вводити цю проблематику в фаховий науковий дискурс.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Охарактеризувавши культурно-історичний контекст пам'ятників та меморіалів України останнього двадцятиліття, зосередимо увагу та ключових тезах проведеного дослідження. Насамперед, загальноновизнаним є той факт, що за період державної незалежності в Україні простежується своєрідна тенденція до «пам'ятникоманії», коли у містах стрімкими темпами з'являються численні меморіальні об'єкти, часто доволі сумнівної художньої якості та змісту, який вони транслюють у соціум. Крім того, офіційні пам'ятники, що вшановують національних героїв чи події інколи частково або повністю наслідують естетику радянського монументалізму і, відповідно, несуть певну негативну історичну конотацію на символічно-асоціативному рівні. Також стихійно з'являються численні міські скульптури, часто іронічні персонажі та сюжети з локальної історії, що стають популярними туристичними об'єктами, транслюючи в публічний простір культурно-історичні сенси.

Водночас, за останнє десятиліття з'явилися сучасні меморіальні об'єкти, які не є фігуративними пам'ятниками, а більше наслідують західні концепції монументу, простежуємо пошуки нових форм роботи з пам'яттю. Новітні меморіали є своєрідними просторами пам'яті, рефлексій та індивідуальних роздумів над складною культурно-історичною проблематикою. Разом із тим такі форми не завжди залишаються до кінця зрозумілими широкому загалу, то ж паралельно продовжують з'являтися скульптурні фігуративні пам'ятники, що вшановують полеглих військових або ж трагічні події новітньої історії України. Найчастіше вони вже позбавлені надмірного пафосу монументалізму, гігантоманії, не мають високих постаментів, а більше наближені до глядача. В цьому контексті після 2014 р. можемо говорити також про певну мілітарну тенденцію у пам'ятниках.

Сьогодні важливо порушувати питання про те, якими будуть пам'ятники та меморіали після 2022 р., які комеморативні практики важливо застосовувати, щоб не повторювати негативного досвіду минулого та продемонструвати якісно новий підхід до роботи з пам'яттю у публічному просторі. Із початком повномасштабного вторгнення проблема комеморації стає особливо актуальною, тому що з огляду на масштаби щоденних трагедій, динаміку нових «місць пам'яті» і небачений до цього травматичний досвід суспільства, важливо переосмислити і художні методи фіксації пам'яті, які транслюватимуть нашу історію майбутнім поколінням. Першим кроком тут може стати належно сформоване теоретичне підґрунтя, що і зумовлює *перспективи подальших досліджень* у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
 2. Набок С. Пам'ятник як маркер: особливості функціонування в публічному просторі в контексті політики декомунізації в Україні. *Наук. зап. Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2018. № 3-4. С. 193–201.
 3. Киридон А.М. Студії пам'яті у соціогуманітарному мейнстрімі України: осмислення перспективи. *Історична пам'ять*, 2015. № 32. С. 9-22. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2015_32_3 (дата звернення 4.12.2022)/
 4. Терещук Г. Увічнення пам'яті «Львівського Моцарта» спричинило суперечки у Львові. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/motsart-muzyka-lyniv-skulptura/31370657.html> (дата звернення 27.11.2022)
 5. Пам'ять без пам'ятника. Як у Львові відновили пам'ять про старий єврейський квартал. *Західнет*. URL: https://zaxid.net/pamyat_bez_pamyatnika_n1522578 (дата звернення 23.11.2022)
- Марина Абрамович відкрила у Бабиному Яру «стіну плачу» з бразильськими кристалами. *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/10/07/marina-abramovych-vidkryla-u-babynomu-yaru-stinu-plachu-z-brazylyskymy-krystalamy-foto/> (дата звернення: 23.11.2022).

References

1. Assman A. Prostory spoghadu. Formy ta transformaciji kuljturnoji pam'jati. Kyjiv : Nika-Centr, 2012. 440 s.

2. Nabok C. Pam'jatnyk jak marker: osoblyvosti funkcionuvannja v publicnomu prostori v konteksti polityky dekomunizaciji v Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonacionalnykh doslidzhenj im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. 2018. # 3-4. S. 193–2014.
3. Kyrydon A.M. Studiji pam'jati u socioghumanitarnomu mejnstryimi Ukrainy: osmyslennja perspektyvy. *Istorychna pam'jatj*, 2015. # 32. S. 9-22. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ip_2015_32_3 (data zvernennja 4.12.2022).
4. Tereshhuk Gh. Uvichnennja pam'jati «Ljvivsjkogho Mocarta» sprychynylo superechky u Ljvovi. *Radio Svoboda*. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/motsart-muzyka-lyniv-skulptura/31370657.html> (data zvernennja 27.11.2022)
5. Pam'jatj bez pam'jatnyka. Jak u Ljvovi vidnovyly pam'jatj pro staryj jevrejskyj kvartalju Zakhidnet. URL:https://zaxid.net/pamyat_bez_pamyatnika_n1522578 (data zvernennja 23.11.2022)
6. Maryna Abramovych vidkryla u Babynomu Jaru «stinu plachu» z brazyljskymy krystalamy. Khmarochos. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2021/10/07/maryna-abramovych-vidkryla-u-babynomu-yaru-stinu-plachu-z-brazylskymy-krystalamy-foto/> (data zvernennja: 23.11.2022).

CULTURAL AND HISTORICAL CONNOTATIONS IN MONUMENTS AND MEMORIALS OF UKRAINE 2000–2021

Yefimova Anna – PhD, Associate Professor in Art Management Department,
leading specialist in exhibition Activity,
Lviv National Academy of Arts, Lviv;
Honchruk Oleksandr – PhD, Associate Professor in Sculpture Department,
Lviv National Academy of Arts, Lviv

The proposed research focuses on the issues of retransmission of cultural memory embodied in memorial art objects in public space. In particular, it was investigated which historical events, figures or ideas were in the focus of public interest and were embodied in sculptural monuments and memorial complexes in the period 2000-2021 as forms of fixation of collective cultural memory. It is the last twenty years that we consider relevant for study in view of socio-political events and the rapid dynamics of artistic processes, including in the area of commemorative artistic practices in the urban spaces. Currently, this problem has not received its proper place in the scientific discourse, and its comprehensive study is extremely important in the context of the dramatic events of the current Russian-Ukrainian war. Attention is focused on formal, stylistic and conceptual approaches to the implementation of memorial art objects in various cities of Ukraine. Representative samples are studied, on the basis of which we can trace certain trends. Among them, we can single out imitation of Soviet monumental aesthetics in monuments to national heroes and events, eclecticism, some military trend with a tendency towards excessive realism, the spontaneity and «kitsch» of the appearance of new «places of memory» and innovative conceptual solutions. It has been established that the understanding of previous experience will enable us to single out the key vectors of what should be the new directions of work with collective memory in public space and in which artistic forms, consistent with time, it can be embodied.

Key words: monuments, memorials, sculpture, public space, modern art, cultural memory, art object, artistic practices, realism, Ukrainian art.

UDC 725.94:711.01(477.8)

CULTURAL AND HISTORICAL CONNOTATIONS IN MONUMENTS AND MEMORIALS OF UKRAINE 2000–2021

Yefimova Anna – PhD, Associate Professor in Art Management Department,
leading specialist in exhibition Activity,
Lviv National Academy of Arts, Lviv;
Honchruk Oleksandr – PhD, Associate Professor in Sculpture Department,
Lviv National Academy of Arts, Lviv

The aim of this paper is to investigate cultural-historical connotations in monuments and memorials of Ukraine of the last twenty years as the main forms of commemorative artistic practices in public space; to outline their artistic features, to trace certain trends with a focus on the social and cultural context.

Research methodology. Six main publications that directly relate to the topic of the article and helped to reveal key aspects (monographs, scientific publications and media articles) were considered. Methods of observation, analysis and synthesis were applied.

Results. It has been established that during the period of Independence in Ukraine, a peculiar tendency towards «monument mania» can be traced, when numerous memorial objects appear in cities at a rapid pace. In addition, official monuments commemorating national heroes or events often imitate the aesthetics of Soviet monumentalism and, accordingly, carry a certain negative historical connotation at the symbolic and associative level. At the same time, over the last decade, contemporary memorial objects have appeared. We trace the search for new forms of working with memory but such forms do not always remain fully understood by the general public. In parallel, sculptural figurative monuments commemorating fallen soldiers continue to appear. In this context, after 2014, we can also talk about a certain military trend in monuments.

Novelty Considering the chronological framework of the research and its scientific novelty, there are still no fundamental scientific works on this topic. It has been found the research issues has not received its proper place in the scientific discourse, and its study is very important in the context of the dramatic events of the current Russian-Ukrainian war.

The practical significance. The understanding of previous experience will enable us to single out the key vectors of new directions of work with collective memory in public space and in which artistic forms, consistent with time, it can be embodied. Ukrainian scientists and art educators may find the information contained in this article useful for developing art practices in public spaces. The material can also be used for the special courses for the students, in particular future sculptors.

Key words: monuments, memorials, sculpture, public space, modern art, cultural memory, art object, artistic practices, realism, Ukrainian art.

Надійшла до редакції 2.10.2023 р.

УДК 94(438):719]:340.5(438:477)

ПОНЯТТЯ «ПАМ'ЯТКА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ» У ЗАКОНОДАВСТВІ ПОЛЬЩИ ТА УКРАЇНИ¹

Вар'ян Оксана Олександрівна – заступник директор КЗ «Запорізький обласний центр охорони культурної спадщини» ЗОР, м. Запоріжжя,
<https://orcid.org/0000-0001-8380-2874>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.737>
melita16@ukr.net

Розглядається пам'яткоохоронне законодавство Республіки Польщі у порівняльному аспекті з законодавчими нормами України. Проаналізовано особливості здійснення обліку пам'яток на рівні держави, воєводства, гміни. Відзначено, що на рівні воєводства та гміни здійснюється облік всіх пам'яток, незалежно від включення їх у реєстр. Наведено представлене у польському законодавстві трактування «пам'ятки», його змістовне та правове співвідношення з термінологією українського законодавства; охарактеризовано видову класифікацію пам'яток. Окреслено підходи та проблемні питання у визначенні критеріїв пам'ятки. Виокремлено законодавчі норми, які можуть бути застосовані для вдосконалення системи обліку та охорони пам'яток в Україні.

Ключові слова: пам'ятка культурної спадщини, облік пам'яток, реєстр пам'яток, критерії пам'ятки культурної спадщини, охорона пам'яток культурної спадщини, план просторового розвитку території.

Актуальність проблеми. Одним із проявів відповідального ставлення держави до збереження, зміцнення, розвитку національної ідентичності та громадянської єдності є державна політика у сфері охорони культурної спадщини. Інструментами реалізації її вважаємо наявність дієвої структури органів охорони культурної спадщини, системи обліку пам'яток, програм їх збереження та розвитку.

Метою даної статті є дослідження пам'яткоохоронного законодавства Республіки Польща в частині визначення поняття пам'ятка культурної спадщини та розбудови системи обліку пам'яток; порівняльний аналіз його із нормами та підходами українського законодавства в сфері охорони культурної спадщини. Відзначимо, що наше дослідження стосується матеріальної культурної спадщини та, передусім, нерухомих пам'яток.

Джерельну базу дослідження складають нормативно-правові акти України та Республіки Польща у сфері охорони культурної спадщини, зокрема, Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток, Закон Республіки Польща «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» від 23.07.2003, Постанова Міністра культури та національної спадщини Республіки Польща від 26.05.2011 про ведення реєстру пам'яток, державного, воєводського та гмінного обліку пам'яток, а також національного списку пам'яток викрадених або незаконно вивезених за кордон [2, 3, 7, 8, 27, 31].

Питання обліку пам'яток культурної спадщини у польському законодавстві розглядається у статтях К. Заласінською та Я. Брудніцкім [23], А. Глущевською [17], а також у контексті загального дослідження пам'яткоохоронного законодавства у спеціальній монографії К. Заласінської [37]. П. Понятовським проаналізовано трактування поняття пам'ятки у судових справах [25]. Архітектором М. Вітвіцьким на підставі власного досвіду розроблено критерії до пам'яток культурної спадщини для включення їх до реєстру [32]. Юридичні аспекти охорони пам'яток у формі розробки планів просторового розвитку стали предметом уваги А. Фогель [23], А. Козень [19], проблематика повноважень органів місцевого самоврядування – М. Карч-Качмарек [18].

В українському законодавстві до визначення поняття «пам'ятки культурної спадщини» вдавались С. Кот, О. Жукова [6; 11]. Категорія автентичності пам'ятки на прикладі пам'яток архітектури осмислена Л. Прибегою, який запропонував власне визначення даному поняттю [9]. Проблемні питання формування